

A POLITIKAILAG KORREKT NYELV HASZNÁLATA A MAGYARORSZÁGI ÉS AZ ERDÉLYI ONLINE SAJTÓBAN

BARABÁS Blanka

University of Arts, Târgu-Mureş
barabasblanka1@gmail.com

Abstract: The Use of Politically Correct Language in Hungarian and Transylvanian Online Journalism

Political correctness means that one should not offend the members of groups living in minority. Since language is one of the most basic ways to take a stand, to transmit values, the ideology of political correctness first tries to eliminate the use of pejorative elements from language. Although print media is slowly moving to the online sphere, the authors of articles are still journalists, who through their work can shape society. Consequently, language use in online journalism can motivate readers to be politically correct. In my paper, I first examined situations in which the use of politically correct language is reasonable in Hungarian-speaking areas, and what conditions these imply. Thereafter, I examined two Hungarian and two Transylvanian news-portals, in which I analyzed the proper use of politically correct terms. Furthermore, I was curious to see how often these topics occur, because that also reflects the transmitted attitude.

Keywords: political correctness, language use, online journalism, PC-language, minority.

Bevezető

A politikai korrektség mint magatartásbeli irányelv már évtizedek óta jelen van az amerikai és a nyugati társadalmakban, és mint ilyen a nyelvet jelölte ki fő eszközének; a különféle közösségek tagjaira használt sértő vagy pejoratív kifejezések kiküszöbölését tűzte ki céljául. Magyar nyelvterületen mindössze az ezredforduló után kezdett ismertté válni a politikai korrektség fogalma, térhódítása pedig még folyamatban van. A politikai korrektség tartalmi feltételeit nagyban meghatározza az adott nyelv működése és a kultúra, amelyben megnyilvánul, így a magyar politikailag korrekt nyelv csak akkor nyerhet létjogosultságot, ha a saját társadalmában élő közösségekhez igazodik.

A magyar nyelvterület sajátosságait figyelembe véve, három olyan területet különítem el, amelyekkel kapcsolatban indokolt lenne a politikailag korrekt nyelv gyakorlatba ültetése, ugyanis esetükben számos sértő vagy nem megfelelő kifejezés van használatban. A három csoport: a valamilyen etnikai vagy vallási kisebbségben élők, az LMBT-közösségek tagjai és a valamilyen testi vagy szellemi fogyatékosággal élők köre.

Kutatásomban két magyarországi és két erdélyi online sajtófelület 2015. márciusi belföldi híreit vizsgáltam, összesen 2123 bejegyzést. Azon túl, hogy kíváncsi voltam

arra, hogy az újságírók mennyire tudatosan élnek a politikailag korrekt nyelv kínálta lehetőségekkel, azt is vizsgáltam, hogy mennyire gyakori egy-egy témakör megjelenése a napi hírek között.

A politikai korrektség fogalma

A politikai korrektség (a továbbiakban: PC) olyan kulturális magatartást kíván meg használóitól, amely által azok nyelvhasználata, viselkedése, gondolkodásmódja nem sérti a fogyatékosokkal élőket, valamint a különböző vallási, etnikai és más jellegű közösségek tagjait. A politikailag korrekt az angol politically correct kifejezés fordítása, azonban lényeges, hogy ebben az esetben a politikai szó megfontolt, kvázi „udvarias” értelmében van használva.

A kifejezés eredetét tekintve azonban a politikai korrektség kezdetben korántsem szolgált a maihoz hasonló magasztos célokat, hiszen először Mao Ce-tung, kínai kommunista vezér használta az 1930-as években. Ekkoriban radikális intézkedéseket próbáltak pozitív konnotációjúvá tenni a társadalom szemében a PC által. Az 1960-as években a kifejezést átvette az amerikai baloldal, de ekkor már jóval retorikusabb jelentéstartalommal látták el (Hughes, 2008). Az elkövetkező évtizedekben, az Egyesült Államokban, a törvény előtt felszabadult nők, színesbőrűek, melegek és egyéb kisebbségben élők integrációjának az eszközüvé vált.

Maga a politikailag korrekt nyelv a semleges jelzők bevezetését szorgalmazza a pejoratív jelentéssel bírók használata helyett. Kétségtelen, hogy a politikai korrektség szemantikai szempontból az eufemizmushoz áll a legközelebb. Állandó vita tárgyát képezi, hogy azok, akik nem használói a PC-nyelvnek, politikailag inkorrektnek minősülnek-e. De ennél még nagyobb indulatokat vált ki George Orwell jóslatának a PC általi beteljesülése: „... emlékezzünk Orwell jövőképeire, amelyben az eljövendő világ lakosainak jellemzésében igen fontos elem, hogy a jövőbeli világ eufemizmusainak áldozataivá válnak, amely átkereszteli a valóságot, hogy megfeleljen egy új társadalmi rendnek.” (Wardhaugh, 1995: 211–212)

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy kutatásomban a politikailag korrekt nyelvet kizárólag a jelenben használt értelmében vizsgáltam, teljesen elhatárolódva a kezdeti jelentésétől és a jövőbeli hatásaitól, továbbá létjogosultságát sem szeretném firtatni.

A PC-nyelvet valamilyen mértékben mindig meg kell feleltetni az adott nyelv grammatikájának, továbbá kultúrájának. A kérdéses nyelverterület aktuális helyzetének megfelelő elvárásokat kell támasztani. Így, olyan kifejezések, amelyek az Egyesült Államokban már akár egy évtizede használatban vannak, magyar nyelverterületen még eufemizmusként is roppant erőltetettnek és időnként nevetségességnek hatnak. Az alábbi táblázatban ennek a jelenségnek olvasható néhány példája:

1. táblázat: angol PC-kifejezések magyar fordítása

Angol kifejezés	Magyar fordítás	Jelentés
chronologically challenged	kronológiai kihívásokkal küzd	öreg
metabolically different	más anyagcseréjű	halott
non-traditional shopper	nem hagyományos vásárló	bolti tolvaj
motivationally deficient	motivációhiányos	lusta
temporally challenged	időbeli kihívásokkal küzd	késésben lévő
incomplete success	hiányos siker	sikertelen
differently logical	máshogy logikus	rossz, téves
differently honest	máshogy őszinte	hazudós
charm-free	vonzerő-mentes	unalmas
domestic artist	házi művész	háziasszony

Politikai korrektség magyar nyelvterületen

Bármilyen meglepő, a politikai korrektségről, mint nyelvi jelenségről, magyar viszonylatban már az 1920-as években született feljegyzés, bár akkor még nem ezt a kifejezést használták, mégis Kosztolányi Dezső *Szépítgetünk...* című esszéjében ezt tárgyalja. Arról ír, hogy ennek a fajta „szépítgetés”-nek az egyik akkor aktuális terméke például a szolgák személyzetnek való nevezése, ami akkor még idegennek hatott. Közel száz év távlatából viszont mára elképzelhetetlen, hogy a szállodai alkalmazottakat ne személyzetnek, hanem szolgáknak hívjuk, kivéve, ha nem akarunk ellenszenvet kiváltani.

Mivel a politikai korrektség azon túl, hogy ragaszkodik alapelveihez, mindig alkalmazkodik az adott kultúra adottságaihoz, így magyar nyelvterületén meg kell vizsgálni, hogy melyek azok a területek, amelyek esetén indokolt a tapintatosság meghonosítása a nyelvi kifejezésben. Napjainkban talán leginkább az etnikai vagy vallási kisebbségben élők, az LMBTQ-közösségek tagjai, és a szellemi vagy testi fogyatékosággal élő emberek azok, akikkel szemben ténylegesen szükség van a PC-nyelv használatra. Esetükben húzódik erős, ismert és (általában) jól definiált ellentét a sértő és a politikailag korrekt jelzők között.

Etnikai vagy vallási csoportok

Mivel az ország legnagyobb hivatalosan elismert kisebbségét a romák csoportja alkotja, esetükben rögtön felmerül a politikai korrektség kérdése. A 2000-es évek első évtizedében a magyar nyelvben hangsúlyosan jelen volt az a tendencia, miszerint a cigány szót le kell cserélni a romára. Törvényszéki perek erősítették az erre irányuló mozgalmat, azonban Magyarország uniós csatlakozása után ez a törekvés háttérbe szorult. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a cigány szó nem minden esetben sértő, hiszen nem feltétlenül az illető személy bőrszínére utalnak vele, hanem magát a nyelvet, nemzetiséget, kultúrát is ezzel a jelzővel illetik, sőt a közösség egyes tagjai ki is kérik maguknak, hogy ők cigányok, nem romák. Hivatalos közegben viszont még mindig a roma szót használják, így például Roma Világnapról és Országos Roma Önkormányzatról (*Újjáalakult az Országos Roma Önkormányzat* – origo.hu, 2011. február 14.) beszélnek. Következésképpen stilisztikai szempontokra alapozva talán kijelenthető, hogy a roma kifejezés nyilvánítható politikailag korrektnek, ugyanis a cigány szóhoz számos negatív konnotáció tapad.

Bár a magyarországi zsidóság nem tartozik a hivatalosan elismert kisebbségek közé, mégis vallási és kulturális közösségként van nyilvántartva (*Legyen-e nemzeti kisebbség a magyar zsidóság? Rabbiniikus állásfoglalás* – regi.sofar.hu, 2008. január 23.). Mivel az antiszemitizmus ma is létező probléma Magyarországon, a közösség tagjait atrocitások érik, és gyakran támadások célpontjává válnak, meg kell teremteni azokat a nyelvi feltételeket, amelyekkel a zsidóságot nem sértik. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma szerint a zsidó kifejezés csak melléknévként használható, főnévként az izraelita szót kell használni.

LMBT-közösségek

A meleg esetében jól meghatározott határvonal húzódik a sértő és a politikailag korrekt kifejezések között. Így egyértelmű például, hogy az LMBT-közösségek tagjaira a *buzi*, *köcsög*, *homokos* szavakkal utalni sértő; ez leginkább abban érhető tetten, hogy adott esetben ezeket a kifejezéseket szitokszóként is használják. Az LMBT-közösségek úgy gondolják, hogy a *homoszexuális* kifejezés is pejoratív, mert túlzottan tudományosnak hat, és tény, hogy akkor használták először, amikor még úgy gondolták, hogy testi vagy lelki betegséget írnak le vele (*Miért „melegek” a melegek?* – nyest.hu, 2012. október 19.). A magyar nyelvben a *meleg* megnevezést tartják megfelelőnek, politikailag korrektnek.

Szellemi vagy testi fogyatékosággal élő emberek csoportja

Mivel a fogyatékkal élők nem képezik a deviáns társadalom részét, úgy tűnhet, hogy esetükben nincs szükség tudatos nyelvi magatartásra, pedig igen sok pejoratív kifejezés van használatban. A köztudatban még nem nyilvánvaló, hogy mely megnevezések sértőek, viszont némi utánajárással találunk erre vonatkozó adatokat.

A De juRe Alapítvány, 1998-ban, a sérült emberek jogait szem előtt tartva, a fogyatékosággal élő emberek megnevezéséről készített felmérést; ennek eredményei az alábbi táblázatban vannak összefoglalva:

2. táblázat: a De juRe Alapítvány felmérésének eredményei

Ajánlott kifejezés	Sértő kifejezés
vak, gyengénlátó	világtalan
siket	süket, süketnéma
mozgáskorlátozott, mozgássérült	béna, nyomorék, rokkant
értelmi fogyatékos, tanulásban akadályozott	hülye, bolond, gyengeelméjű
kerekesszékekkel közlekedő, mozgó, dolgozó	tolókocsihoz kötött
halmozottan fogyatékos, halmozottan sérült	béna, nyomorék, hülye, elmebeteg, bolond
jelnyelv	jelbeszéd, mutogatás
paralimpia	paraolimpia

2015 februárjában az Emberi Erőforrások Minisztériumának Sajtó- és Kommunikációs Főosztálya kiadott egy szójegyzéket: Az ágazati kommunikáció ajánlott és nem használható elemei, amelyben a fogyatékkal élőkre vonatkozó részben a következőket javasolják:

3. táblázat: az Emberi Erőforrások Minisztériumának szójegyzéke

Használható kifejezés	Nem használható kifejezés
fogyatékos személy, fogyatékossgal élő ember	fogyatékos
kerekesszék	tolókocsi, tolószék
siket	süket
beszédfogyatékos	néma
vak, gyengén látó	világtalan
mozgássérült, mozgáskorlátozott	bénult
értelmi fogyatékos, tanulásban akadályozott	értelmi sérült, mentálisan sérült

Politikai korrektség a magyar online sajtóban

Kutatásomat négy magyar nyelvű honlapon végeztem, két magyarországi (*index.hu*, *origo.hu*) és két erdélyi (*transindex.ro*, *maszol.ro*) online hírportál 2015. márciusi bel-földi híreit vizsgáltam. Azért választottam ezt a kategóriát, mert a magyar politikai korrektség képe és az ehhez való viszonyulás sokkal hitelesebben körvonalazódhat olyan szövegekből, amelyek magának a nyelvterületnek az eseményeit taglalják. Összesen 2123 bejegyzésben vizsgáltam a nyelvi magatartást a magyar viszonylatban releváns csoportokkal szemben.

Első sorban az érdekelt, hogy nevel-e politikai korrektségre a magyar online sajtó, azaz következetesen használja-e a PC-nyelv kifejezéseit. Majd annak arányát számítottam ki, hogy a hírek tematikáját illetően mennyire gyakoriak a három témakörrel szülő bejegyzések, ugyanis közvetett módon az is valamiféle képet mutat a társadalom viszonyulásáról az adott közösséghez.

Etnikai vagy vallási csoportok megnevezése a magyar nyelvű online sajtóban

A legtöbb hír ebben a kategóriában született, a négy honlapon összesen ötvenegy, amelyek nagyobb része a romákra vonatkozik, de a magyarországi hírek között a zsidóságról is írnak.

Az *index.hu*-n tizennyolc hírben volt etnikai vagy vallási csoportra vonatkozó kifejezés. Az újságírók következetesen használják a *roma* kifejezést. A *cigány* szót csak idézve használják, például: „A hétfvégén nemcsak engem, de családomat is súlyosan,

életveszélyesen megfenyegetett a helyi cigánymaffia kábítószeres tagja...” (*Jobbik: „Kábítószeres cigány maffia” miatt maradt a kétharmad – index.hu, 2015. március 3.*) vagy: „*Voltak cigányokkal szembeni atrocitások...*” (*Az ügyészség szerint a cigány holokauszt tagadása nem holokauszttagadás – index.hu 2015. március 23.*). Bár az Országos Cigány Önkormányzat nevében 2011 óta a Roma kifejezés szerepel, nem minden szervezet esetében történt meg ez a hivatalos változtatás, így esetenként a cikkek írói a nem politikailag korrekt kifejezést kell hogy használják: valamennyien a Lungo-Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség jelöltjei (*Négy településen tartanak ma időközi önkormányzati választást – index.hu 2015. március 1.*).

A zsidóság esetében a PC által meghatározott módon, azaz melléknévként használják a *zsidó* szót. A róluk szóló cikkek tartalma általában az antiszemitizmus kérdését tárgyalja, és a *zsidózást* atrocitásnak minősíti.

Az *origo.hu* márciusi belföldi híreiben összesen huszonnyolc alkalommal ír olyan témáról, amelyben etnikai vagy vallási csoportok is érintettek. A romákról szóló cikkekben alkalmazzák a politikailag korrekt nyelvet, azonban érdekes jelenség volt megfigyelhető egyik tüntetésről szóló hírben. Miután az egyik résztvevő nyilatkozatában használta a *cigány* megnevezést („ma van a cigányok világnapja”) a cikk hátralevő részében a kifejezés már más kontextusban tért vissza: *cigányellenes, cigányság, cigány emberek (Tüntetés a HVG előtt – origo.hu, 2015. március 19.)*.

A zsidóságról szóló cikkek ezen a honlapon is kisebb mértékben jelennek meg, és itt is politikailag korrekt módon használják a kifejezéseket.

A *transindex.hu*-n öt hír született ebben a témakörben. Rendszerint PC-kifejezésekkel élnek az újságírók, azonban az egyik bejegyzés kapcsán itt is megjelenik az a tendencia, hogy miután valaki a *cigány* szót használva nyilatkozott, a kifogásolható szó a cikk további részében is szerepel. A hír arról szól, hogy a Diszkriminációellenes Tanács valakit éppen a rasszista nyelvhasználat miatt marasztalt el (*Megbírásgolták a temesvári polgármestert, amiért nem volt „kíváncsi” a gazdag cigányok aranyfogára – transindex.hu, 2015. március 24.*).

Az LMBT-közösségek tagjainak megnevezése a magyar nyelvű online sajtóban

Az *index.hu* belföldi híreiben egy hónap alatt csupán kétszer írt ebben a témában. Az egyik cikk mindössze idézett a LMBT-közösségek tagjaira vonatkozó kifejezést: „Az oldal meleg fórumként és chat-oldalként üzemel...” (*Befoltozhatják a debreceni szexlyukakat – index.hu, 2015. március 23.*). Egy kutatási jelentésről szóló hír már jóval részletesebben tárgyalja a témát, legtöbbször a *meleg* kifejezést használva, és mindössze 1-2 esetben a *homoszexuálist*. Azonban ez a cikk is idéz nem politikailag korrekt szót, a *buzit*, ami a címben is visszaköszön: „Elkezdett a buzi George Michaelről beszélni” (*Elkezdett a buzi George Michaelről beszélni – index.hu, 2015. március 3.*).

Az *origo.hu* szintén két cikket jelentetett meg LGBT-témában. Mindkét esetben a *meleg* szót használta, és egyszer a határesetnek számító *homoszexuálist*. Összetett szavak egyik tagjaként is előfordul a *meleg* kifejezés, így a két cikkben írtak *melegházasságról* és *melegpornóról* is.

A *transindex.ro*-n egyetlen olyan cikk jelent meg, amelyben a melegek helyzetéről esik szó. Egész pontosan csak következtetni lehet erre, ugyanis a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvényjavaslatról írnak, mindezt anélkül, hogy megjelenne bármilyen kifejezés, ami az LGBT-közösségek tagjaira utal, sőt még az *azonos nemű* jelző sem szerepel.

A testi vagy szellemi fogyatékossgal élők megnevezése a magyar nyelvű online sajtóban

Az *index.hu* nyolc olyan hírről számolt be, amelyben testi vagy szellemi fogyatékossgal élőkéről írtak, ebből öt ugyanarra az esetre vonatkozik. Ezekben a cikkekben mindvégig *fogyatékos*ként utaltak egy lányra, ami a 2015-ben kiadott szójegyzék alapján nem politikailag korrekt kifejezés. Egyik tudósításban viszont a javasolt *mozgássérült* szót használták.

Az *origo.hu* összesen hét cikket írt ebben a témakörben. A *fogyatékos* kifejezést az *index.hu*-hoz hasonlóan helytelenül alkalmazták, azonban több példával szolgáltak a PC-nyelv használatát illetően: *fogyatékossgal élő*, *mentálisan sérült*, *értelmi fogyatékos*.

A *transindex.ro* egyetlen olyan hírt közölt, amelyben megemlítette a *súlyos fogyatékkal élő személyeket* (*Kolozsvár: húsvét előtt kiosztják az ételmezcsoomagokat a rászorulóknak* – *transindex.ro*, 2015. március 13.), politikailag korrekt kifejezéssel élve.

A *maszol.ro* erdélyi hírportál 163 belföldi híre között márciusban egyetlen olyan cikk sem született, amely tartalmazott volna az etnikai vagy vallási kisebbségben élőkre, az LGBT-közösségek tagjaira vagy a testi vagy szellemi fogyatékossgal élőkre vonatkozó kifejezést.

A politikai korrektséget igénylő témakörök gyakorisága a magyar nyelvű online sajtóban

Kutatásom során összesen 2123 hírt vizsgáltam meg, ezekből mindössze 71 volt releváns a politikai korrektség szempontjából. Az alábbi táblázatban szereplő számok a négy honlapon talált hírek tematikus felosztására vonatkoznak:

Témakörök	index.hu	origo.hu	transindex.ro	maszol.ro
etnikai vagy vallási csoportok	18	28	5	0
LMBT-közösségek	2	2	1	0
testi vagy szellemi fogyatékoság	8	7	1	0
egyéb	978	775	298	163

Eredmények

A négy online sajtófelületen végzett kutatás után olyan eredmények is születtek a politikai korrektség nyelvi megvalósulásáról, amelyekre nem számítottam.

Elsősorban sokkal kisebb arányban szerepeltek azok a témakörök, amelyek esetében indokolt a PC-nyelv használata, mint azt előzetesen feltételeztem. Egyértelművé válik, hogy a gyakorlatban az *amiről nem beszélünk, nem létezik* elve valósul meg.

Valóban az etnikai és vallási kisebbségekről szóló hírek szerepeltek a legnagyobb számban, és leginkább a politikailag korrekt kifejezéseket használták az újságírók, mégis oldottá vált a nyelvi magatartásuk, amint az érintett személy magára nem vonatkoztatva PC-kifejezést használt. Továbbá fontos, hogy nem lehet minden esetben használni a *roma* szót, ha az egy adott intézmény, szervezet vagy társaság nevében még *cigány*-ként szerepel.

Ugyanez a tendencia volt megfigyelhető a melegek esetében, ahol a *buzi* szó akár cikk címébe is bekerülhetett, csak azért, mert idézték azt a szövegben. Attól eltekintve, hogy a magyarországi sajtófelületeken alig született az LMBT-közösségeket érintő cikk, az újságírók ismerik a politikailag korrekt kifejezéseket, és használták is azokat. Amíg a melegek ügye ma Magyarországon nyíltan tárgyalt kérdéskör, addig Erdélyben tabunak számít. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy még akkor sem nevezik meg az LMBT-közösség tagjait, amikor az ő helyzetükről írnak.

A testi vagy szellemi fogyatékosággal élőkről kevés cikk születik, és keverednek bennük a politikai korrektség szempontjából használható és nem ajánlott kifejezések. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy nem annyira „felkapott” a helyzetük, mint például a melegeké. Ezért, mivel a rájuk vonatkozó politikailag korrekt kifejezések a populáris kultúra nem ontja magából, némi utánajárást igényelnek.

Következtetések

A társadalom állandó változásban van, és ez a nyelven is nyomokat hagy. Annak, amit napjainkban PC-nyelvnek hívunk, Kosztolányi idejében nem volt neve, és száz év múlva lehet, hogy másként fogjuk nevezni, de a jelenség létezik. Politikailag korrektnek lenni ma annyit tesz, mint a nyelvi és általa a magatartásbeli fejlődés útjára lépni.

A magyar nyelvterület kulturális közege megkívánja a PC-nyelv használatát bizonyos területeken, és ha olykor fel is merülnek olyan kifejezések, amelyekről nem egyértelmű, hogy a politikai korrektség melyik oldalán helyezkednek el, indokolt mindig a lehető legkevésbé pejoratív kifejezést választani.

A magyar nyelvű online sajtó magyarországi és erdélyi portáljai írnak ezekben a témákban, és igyekeznek PC-nyelvet használni. Azonban ahhoz, hogy megvalósuljon a tényleges „nevelés”, amit a politikai korrektség hivatott gyakorolni, valószínűleg nem elég az online sajtó. Elsősorban azért nem, mert nem születik elég cikk a kérdéses témakörökben, másfelől pedig a politikailag korrekt kifejezéseket nem minden esetben használják következetesen.

BIBLIOGRÁFIA

ALLAN, KEITH – KATE BURRIDGE, 2006, *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of the Language*. Cambridge University Press, New York.

HUGHES, GEOFFREY, 2010, *Political Correctness. A History of Semantics and Culture*. WILEY-BLACKWELL PUBLISHING, Malden, MA.

WARDHAUGH, RONALD, 1995, *Szociolingvisztika*. Osiris Kiadó, Budapest.

WARDHAUGH, RONALD, 2005, *Szociolingvisztika*. Osiris Kiadó, Budapest.

Egyéb források

<http://www.haon.hu/214n-vajon-pc/news-20080227-12433944> (1. táblázat)

<http://www.e-epites.hu/804> (2. táblázat)

<http://index.hu/documents/belfold/emmiszotar.pdf> (3. táblázat)